

Rijksgebouwen

En de rijksbouwmeesters die de ontwerpen maakten:

I. Warnsinck, A.C. Pierson,
W.C. Metzelaar, P.J.H. Cuypers,
J. van Lokhorst, J.A.W. Vrijman

Inleiding

De Rijksbouwmeester is een functie in Nederland in dienst van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer. De Rijksbouwmeester bevordert en bewaakt onder andere de stedenbouwkundige inpassing en de architectonische kwaliteit van rijksgebouwen. Hij adviseert de regering over het te voeren architectuurbeleid.

Daarbij heeft hij in het bijzonder aandacht voor monumenten en toepassing van beeldende kunst in rijksgebouwen. Hij staat aan het hoofd van een staffbureau (Atelier Rijksbouwmeester) dat hem daarbij ondersteunt.

De Rijksbouwmeester selecteert de architecten die kunnen inschrijven op projecten van de Rijksgebouwendienst. De Rijksbouwmeester en Rijksadviseurs adviseren niet alleen gevraagd en ongevraagd hun eigen minister(s), maar afhankelijk van het onderwerp ook andere bewindslieden of de Ministerraad.

Het ambt bestaat al geruime tijd: sinds 1806, toen Jean-Thomas Thibault benoemd werd tot Architect des Konings. Tussen 1870 en 1920 waren er meerdere rijksbouwmeesters tegelijk, elk bij een andere bouwende rijksdienst. Zo waren er rijksbouwmeesters die gespecialiseerd waren in gevangenisbouw, in onderwijs, etc.

In 1924 werd Rijksgebouwendienst opgericht. Er bleef toen nog maar één rijksbouwmeester over. Ten tijde van het rijksbouwmeesterschap van Jo Vegter (1958-1971) veranderde de taak. Terwijl de rijksbouwmeester eerst een leidinggevend ontwerper was, werd hij steeds meer een adviseur van de Directeur-generaal van de Rijksgebouwendienst.

In dit boekje worden een aantal bijzondere Rijksgebouwen toegelicht. Bijzonder, omdat de bestemming is gewijzigd of omdat de typologie speciaal is. Veel Rijksgebouwen van de oude rijksbouwmeesters zijn intussen monumenten.

I. Warnsinck

1845-1857

Architect-adviseur gevangenisbouw

Warnsinck groeide op in een artistiek milieu. Vanaf 1825 volgde hij lessen in natuur- en werktuigkunde. Daarna legde hij zich door middel van privé onderricht toe op de bouwkunst.

In Europa en de Verenigde Staten veranderen vanaf het eind van de 18e eeuw de inzichten met betrekking tot de strafuitvoering. Vanaf 1840 wordt er ook in Nederland geëxperimenteerd met het cellulaire stelsel. Dit sloeg al snel aan, wat betekende dat er grootschalige nieuwbouw moest gaan plaatsvinden. Bovendien was er een specialist nodig op dit gebied. De inspecteur der gevangenen adviseerde de minister van Justitie om Warnsinck als architect-adviseur aan zijn departement te verbinden. Dit advies werd opgevolgd, waardoor Justitie vanaf 1845 beschikte over haar eigen rijksbouwkundige.

Warnsinck startte met het ontwikkelen van modellen en bouwde 'Amsterdam' en 'Utrecht'.

Hij combineerde zijn werk als architect-adviseur van het ministerie met zijn eigen Amsterdamse architectenpraktijk. Veel van zijn eigen werken zijn gebouwd in classicistische trant. Later zijn meer neoromaanse invloeden terug te zien in zijn ontwerpen, zoals boogfriezen en boogvensters. In gevangenisontwerpen had hij echter een soberder stijl; voornamelijk vlakke bakstenen gevels,

Bing maps, Wolfplein (Utrecht)

Gevangenis Wolvenplein

I. Warnsinck en A.J. van Gendt; W.C. Metzelaar (uitbreiding); M.R.I.F. van Roosmalen (restauratie)

Samen met A.J. van Gendt ontwierp Isaïc Warnsink halverwege de 19e eeuw dit gevangeniscomplex. Warnsinck bouwde voor deze inrichting ook al een gevangenis in Amsterdam. Deze werd echter verkocht en verbouwd. Deze Utrechtse gevangenis is daarom de vroegste goedbewaarde cellulaire gevangenis van Nederland. Net als de Amsterdamse voorloper is het een zogenaamde vleugelgevangenis in een kruisvormige opzet. Eén vleugel werd gebruikt als administratie- en directiegebouw en de overige waren ingericht als cellenvleugels. Later is de gevangenis uitgebreid, onder andere in 1903 met een kerkgebouw naar ontwerp van Willem C. Metzelaar.

Het gebouw is in 2001 gerestaureerd door de Rijksgebouwendienst. Het gebouw onderging een transformatie van strafgevangenis naar gerechtelijke opvang van verslaafden en stadsgevangenis. Het ontwerp kwam van Rgd-architect Marc van Roosmalen. Hij liet zich hierbij inspireren door de ruimtelijkheid en sfeer uit de tijd van oplevering van de gevangenis.

Meer informatie:

- Stadsgevangenis Utrecht terug naar de sfeer van toen, SMAAK-02, juni 2001
- Opvang verslaafden in Binnenstadsgevangenis, SMAAK-04, juni 2002

A.C. Pierson

1857-1870

Architect-adviseur gevangenisbouw

Pierson volgde zijn opleiding aan de Artillerie- en Genieschool in Delft. In 1820 haalde hij daar zijn ingenieursexamen. Hij diende in de rang van kapitein-ingenieur twintig jaar bij de Genie en was onder andere betrokken bij de vestingbouw in Charleroi en Maastricht. Vanaf 1840 ging hij zich bezighouden met de burgerlijke bouwkunst als directeur van het stadsfabriekambt van Amsterdam.

Bij zijn benoeming tot rijksbouwkundige was hij al 56 jaar oud. Hij was de opvolger van Warnsinck. Omdat er in zijn tijd een groeiend tekort aan cellen ontstond, ontwierp Pierson grote gestichten. De belangrijkste was de uiterst kostbare strafgevangenis van Rotterdam (ongeveer 1 miljoen gulden).

Onder zijn toezicht werd de invloed van Justitie versterkt op de nieuwbouw en verbouw van gevangenis die (nog) geen eigendom van de Staat waren. Hij maakte regels waar architecten niet onder uit konden en had op die manier grote invloed. Bovendien zorgde hij ervoor dat de Staat zeggenschap kreeg op de bouw van de gebouwen voor de rechterlijke macht.

Hij loste het grootste cellentekort op en zorgde ervoor dat Nederland technisch en architectonisch gezien aansloot bij de ontwikkelingen op het gebied van gevangenisbouw in het buitenland.

Gevangenis Noordsingel [1]

A.C. Pierson

Het gevangeniscomplex (uit 1872) is aan het zicht onttrokken door het uit 1899 daterende gerechtsgebouw. Het pand is bereikbaar via een poort in dit gerechtsgebouw. De Noordsingel is een zogeheten vleugelgevangenis in de vorm van een ster met vier cellenvleugels en een administratievleugel.

Elke vleugel bestaat uit drie verdiepingen met cellen (totaal 340) aan weerszijden van een vide. Verder waren op het terrein een ziekenafdeling en een kapel ondergebracht, de eerste in Nederland gebouwde 'bajeskerk'.

Het complex lag in eerste instantie geïsoleerd in het weidelandschap, maar is inmiddels allang door de stad opgeslokt. In de loop der tijd is de gevangenis diverse malen verbouwd.

De gemeente Rotterdam en het Rijk hebben in 2005 een overeenkomst getekend waarin wordt ingegaan op de herontwikkeling van de Noordsingel en de ontwikkeling van de nieuwe locatie voor de Penitentiaire Inrichting (PI). Als locatie is door de betrokken partijen een voorkeur uitgesproken voor het sportpark Gordelweg bij het CBR aan de Noorderbocht. De oplevering van de nieuwe locatie vindt plaats voor het einde van 2013.

Voor de PI Noordsingel en omgeving komt een herontwikkelingsplan. De Rijksgebouwendienst zal het gebouw verkopen. De marktpartij die het complex koopt, moet de herontwikkeling en de risico's op zich nemen. Bekeken wordt nog onder welke voorwaarden de verkoop kan plaatsvinden. Die zullen ongetwijfeld streng zijn, want het enige stervormige gevangeniscomplex van Nederland is een rijksmonument en mag derhalve niet worden aangetast.

De Noordsingel is overigens nog maar deels in gebruik als huis van bewaring. De rest staat om veiligheidsredenen leeg.

Gevangenis Noordsingel [2]

W.C. Metzelaar; J.G. Robbers (uitbreiding); F. Toben (Archivolt Architecten) (restauratie)

Het voormalig gerechtsgebouw in Rotterdam is gebouwd in de periode 1897 tot 1900 naar ontwerp van justitiearchitect Willem C. Metzelaar. Het behoort binnen de Nederlandse bouwkunst tot de beste voorbeelden van representatieve overheidsarchitectuur in neorenaissances stijl uit het einde van de negentiende eeuw.

Het strikt symmetrische gebouw onderscheidt zich door de heldere indeling van de plattegrond, die de tweeledige functie van het pand weerspiegelt. De hoofd vleugel loopt evenwijdig aan de singel. De gevels zijn opgetrokken uit gele baksteen met versieringen in rode baksteen en twee soorten natuursteen. De hoofd vleugel heeft op de begane grond een poortdoorgang naar een binnenplaats. Links en rechts grenst de binnenplaats aan de twee voormalige zittingzalen van het gebouw, die van de arrondissementsrechtbank en die van het kantongerecht.

Het meest linker gedeelte van het gerechtsgebouw is ontstaan bij een uitbreiding van het gebouw naar ontwerp van Johan G. Robbers. Voor het gerechtsgebouw bevindt zich het zogenaamde notarieel archief (eveneens een beschermd monument), een goed voorbeeld uit de serie archiefgebouwen die rond 1900 tot stand is gekomen. Na de Tweede Wereldoorlog zijn talloze verbouwingen uitgevoerd, waarbij de hoofdstructuur van het complex gehandhaafd is.

In 1998 is een grote restauratie afgerond, waarbij het voormalige gerechtsgebouw geschikt is gemaakt als kantoorpand. Het ontwerp hiervoor werd geleverd door Frits Toben van bureau Archivolt. De toegangshallen lopen door over de volledige hoogte van het gebouw en zijn aan de bovenzijde voorzien van lichtkappen.

Meer informatie:

- Engeltjes, Helena van der Kraan in opdracht van Bureau Rijksbouwmeester, ISBN 90-73525-27-6
- Herbestemming van een bijzonder monument, projectbrochure Rgd, publicatienr. 990143/h/3-99 16458/182
- Oud justitiecomplex moet buurt impuls geven, SMAAK-37, juli 2008

W.C. Metzelaar

1883-1913

Ingenieur-architect der gevangenissen en rechtsgebouwen

Metzelaar volgde zijn opleiding bij Gugel in Delft, aan de polytechnische school. Hij studeerde bouwkunde en civiele techniek. Na zijn studie was hij actief bij de Staatsspoorwegen. Hierna, de laatste jaren voor zijn aanstelling als rijksbouwkundige, was hij actief als gemeentearchitect van Deventer. Metzelaar bouwde in een neorenaissancestijl op basis van rationalistische uitgangspunten.

In de eerste jaren bij het ministerie van Justitie werkte hij samen met zijn vader. Hij begon als assistent en werd drie jaar later de opvolger van zijn vader. In de tijd dat de twee samenwerkten, werden er enorm veel nieuwe bouwprojecten gestart. Een belangrijke reden hiervoor was het nieuwe Wetboek van Strafrecht, dat in 1881 was ingevoerd.

Metzelaar jr. bouwde drie strafgevangenissen, waaronder één koepelgevangenis (in Haarlem), één paleis van Justitie, vijf gerechtsgebouwen, 27 kantongerechten, dertien huizen van bewaring, een aantal tuchtscholen en opvoedingsgestichten en een groot aantal gebouwen op het terrein van de rijkswerkinrichting te Veenhuizen. De meeste stichtingen zijn sober en doelmatig van architectuur. Meer rijkdom komt tot uitdrukking bij de bouw van enkele belangrijke gerechtsgebouwen, waarvan het voormalig gerechtsgebouw aan de Noordsingel een goed voorbeeld is.

Rijksgebouwendienst, Spinhuiswal - Sint Jorisstraat ('s Hertogenbosch)

Gevangenis Leuvense poort

W.C. Metzelaar; G. Friedhoff (herstel)

Het gerechtsgebouw is door Willem C. Metzelaar ontworpen in 1912 in ambachtelijk-traditionele vormen. Het is gebouwd in de jaren twintig van de 20e eeuw. Het heeft een V-vormige plattegrond langs de Spinhuiswal en de Sint Jorisstraat. In 1944 werd de vleugel aan de Spinhuiswal grotendeels verwoest door brand. Tussen 1948 en 1959 is dit hersteld door de toenmalige rijksbouwmeester Gijsbert Friedhoff. Vooralsnog wordt deze vleugel niet tot het m o n u m e n t g e r e k e n d .

De monumentale vleugel A is rechthoekig van vorm; in de lengte telt de vleugel achttien traveeën, in de breedte drie. De gevels zijn van in kruisverband gemetselde machinale baksteen. In de recht gesloten vensters zitten tralies. Ventilatieopeningen zijn verwerkt in de gietijzeren onderdorpels. Er zijn verschillende doorgangen in het gebouw. Aan de zuidwestelijke zijde zijn twee doorgangen naar werk- en recreatiezalen. Ook zijn er doorgangen naar cellenvleugel B en naar de centrale hal van het Huis van Bewaring. In het gebouw bevindt zich een centrale gang, die het gebouw in de lengte doorsnijdt. De cellen bevinden zich aan weerszijden van deze gang. In het midden van de gang is in de jaren tachtig een bewakingstoren gebouwd, welke over alle verdiepingen doorloopt.

De verschillende verdiepingen zijn te bereiken met gietijzeren trappen, waarvan de leuning overgaan in de balustrade. De vloeren bestaan uit ijzeren roosters. De celindeling is onveranderd gebleven, net als de detaillering van de deuren en ramen.

De gevangenis in Den Bosch is erg bijzonder. Niet alleen de functionele en typologische zeldzaamheid is van belang voor de justitiële geschiedenis. Ook de detaillering van de cellenvleugel is goed bewaard gebleven en daarmee één van de gaafst bewaarde gevangenisgebouwen van de hand van W.C. Metzelaar.

Boven: maps.google.nl, Onder: Rijksgebouwendienst

P.J.H. Cuypers

1874-1921

Architect

Cuypers begon zijn opleiding aan het Stedelijk College te Roermond. In 1844 ging hij naar Antwerpen om daar aan de kunstacademie architectuur te studeren. Zijn vader was kerkenschilder en misschien kwam daar zijn interesse voor deze grote bouwwerken wel vandaan. Eén van zijn examenstukken was het ontwerp voor een neogotische kerk.

Cuypers was de eerste Nederlandse architect die zich verdiepte in de constructionele eigenschappen van de Gotiek en het ook aandurfde die principes in de praktijk te brengen. Zo was hij de eerste architect sinds eeuwen die weer gemetselde gewelven toepaste. Hij ontwierp meer dan 100 kerken, waarvan er ongeveer 70 zijn gebouwd. Daarnaast ontwierp Cuypers kapellen en kloosters en restaureerde hij tientallen oude kerken, waarbij de restauratie vaak samenging met een uitbreiding en/of metamorfose in Cuypers' stijl. Behalve kerken restaureerde hij ook een groot aantal andersoortige monumenten.

Bing maps, Sint –Pieterstraat (Maastricht)

Rijksarchief Limburg

Franciscaner monniken; P.J.H. Cuypers en J. van Lokhorst (restauratie); R.F.I.M. van Roosmalen (uitbreiding en restauratie)

Het Regionaal Historisch Centrum Limburg (RHCL) ligt op de hoek van de Sint Pieterstraat en 'Achter de oude minderbroeders' in Maastricht. Deze laatste straatnaam is overigens niet voor niets zo gekozen. In het gebouwencomplex is de oorspronkelijke functie nog steeds te herkennen; ooit was het gebouw een minderbroedersklooster. In 1234 vestigden de Franciscanen, in de volksmond 'Minderbroeders' geheten zich met toestemming van de bisschop van Luik in kleine huisjes aan de Sint Pieterstraat. Het was in die tijd een heel nieuwe orde, in Italië gesticht door de heilige Franciscus. Hun levensideaal was volstreekte armoede.

De franciscanenkerk en –klooster is gebouwd in gotische stijl en stamt dus waarschijnlijk uit de dertiende eeuw. De kloostergebouwen werden in de zestiende en zeventiende eeuw gebruikt als weeshuis, tuighuis, militair ziekenhuis en kazerne.

In 1880 is het complex grond gerestaureerd, onder leiding van architecten Petrus J.H. (Pierre) Cuypers en Jacobus van Lokhorst. Sindsdien doet het dienst als rijksarchief. In de periode 1938-1940 werd het gebouw wederom gerestaureerd. Hans de Lussanet de Sablonière maakte de ontwerpen voor de restauratie en nieuwbouw. Een volgende grote ingreep vond plaats tussen 1984 en 1988, waarbij het complex opnieuw werd uitgebouwd en grondig werd gerestaureerd onder leiding van architect Marc van Roosmalen. De meest ingrijpende veranderingen tijdens deze restauratie waren een aanzienlijke uitbreiding met nieuwbouw en het aanbrengen van ondergrondse depots voor de archieven. Oude en nieuwe bouwelementen zijn in dit ontwerp op harmonieuze, maar ook contrasterende wijze met elkaar verbonden. Op 8 november 1996 werd het geheel verbouwde Rijksarchief Limburg opnieuw geopend door Z.K.H. Prins Willem-Alexander.

Meer informatie:

- www.rhcl.nl
- Een nieuwe huisvesting voor het Rijksarchief Limburg, Sdu Uitgeverij 1996, ISBN 90-12-08420-2

P.J.H. Cuypers

1876-1921

Architect der Rijksmuseumgebouwen

Cuypers carrière startte zoals gezegd met het bouwen van kerken en kapellen. Maar eind 19e eeuw won hij de prijsvraag wie het rijksmuseum mocht gaan bouwen. Dit leverde hem de functie architect der rijksmuseumgebouwen op, wat hem een officiële rijksbouwkundige maakte.

Cuypers had een katholieke achtergrond en dit was ook terug te zien in zijn ontwerpen. Toen hem de bouw van het Rijksmuseum werd gegund was dit een belangrijk punt van kritiek. Hoewel het ontwerp slechts ten dele neogotisch was, werd het resultaat toch als 'te katholiek' bestempeld.

In een vergelijkbare stijl als die van het Rijksmuseum bouwde Cuypers eveneens in Amsterdam het Centraal Station. Afgezien van deze twee opdrachten heeft hij weinig overheidsgebouwen ontworpen.

Bing maps, Museumplein (Amsterdam)

Rijksmuseum Amsterdam

P.J.H. Cuypers; Cruz & Ortiz en Van Hoogevest Architecten BV (restauratie en uitbreiding)

Dr. Petrus J.H. (Pierre) Cuypers ontwierp het gebouw aan de Stadhouderskade en tekende ook voor de uitbreidingen. Hij verwerkte diverse stromingen in zijn ontwerp: de plattegrond en de opbouw zijn classicistisch-symmetrisch, terwijl de bouwplastic geïnspireerd is op de gotiek en de Renaissance. Inwendig is één zaal in de oorspronkelijke staat gerestaureerd, maar verder is het pand in de loop der tijd steeds weer aangepast aan veranderde eisen en opvattingen.

Het gebouw is rechthoekig van vorm. Aan weerszijden van de as bevinden zich twee binnenplaatsen, die door vleugels zijn omgeven. Een grote onderdoorgang verbindt de Stadhouderskade met het Museumplein. Het pand is uitgevoerd in rode baksteen, graniet en zandsteen en is rijk versierd met tegeltableaus, schilderwerk, beeldhouwwerk en gebrandschilderde ramen. Deze versieringen geven een goed beeld van wat kunsthistorisch belangrijk werd gevonden in het Nederland van het eind van de negentiende eeuw.

Het Nieuwe Rijksmuseum

Door de vele uitbreidingen van het museum is de symmetrie die Cuypers in het pand aanbracht, deels verloren gegaan. In april 2001 is het architectenbureau Cruz & Ortiz uit het Spaanse Sevilla geselecteerd om het hele complex ingrijpend te verbouwen en restaureren. Onder de verantwoordelijkheid van dit bureau zal Van Hoogevest Architecten uit Amersfoort de restauratieve werken uitvoeren die het oorspronkelijke concept van Cuypers zoveel mogelijk in ere zullen h e r s t e l l e n .

In september 2003 is het voorlopig ontwerp voor het Nieuwe Rijksmuseum gepresenteerd door staatssecretaris van Cultuur Medy van der Laan. De meest spectaculaire ingreep in dit ontwerp is de opening van de binnenhoven waar een laag gelegen plein komt voor de verkoop van tickets, de museumwinkel en een restaurant op een tussenverdieping. De centrale toegang tot deze binnenhoven is gepland in de passage onder het museumcomplex door.

Meer informatie:

- De knelpunten van het Rijksmuseum, SMAAK-01, april 2001
- De verleidingstruc van Cruz en Ortiz, SMAAK-02, juni 2001
- Operatie Rijksmuseum deel 1t/m4, SMAAK-06-09, april-december 2002
- Het Nieuwe Rijksmuseum, SMAAK-special, september 2003
- De laatste loodjes voor het Rijksmuseum, SMAAK-28, oktober 2006

J. van Lokhorst

1878 -1906

*Rijksbouwkundige voor de gebouwen van
onderwijs enz.*

Lokhorst volgde zijn opleiding aan de stadsschool van Teken en Bouwkunst te Utrecht. Ook haalde hij een diploma als beëdigd landmeter. Na zijn opleiding werkte hij bij de Utrechtse architect Nicolaas Kamperdijk. Hij werd in 1875 rijkstekenaar en ontwerper bij de werken onder beheer van de Genie te Naarden.

Van Lokhorst was samen met Pierre Cuypers en Cornelis Peters verantwoordelijk voor de bouw van veel rijksgebouwen in de neorenaissancestijl. De bouwmeesters werkten ook samen. Cuypers maakte de plannen en Lokhorst deed de restauratie jaren later.

Hij ontwierp onder andere gebouwen voor onderwijs, zoals diverse scholen en laboratoria in onder meer Delft, Groningen, Leiden en Utrecht. Ook bouwde hij verschillende rijksarchieven, waaronder die in Den Bosch. Zijn latere werken hadden een meer neogotische stijl in zich.

Bing maps, Waterstraat ('s Hertogenbosch)

Voormalig rijksarchief

Jacobus van Lokhorst; M.R.I.F. van Roosmalen (verbouwing tot museum)

Het voormalige Rijksarchief Noord-Brabant is een pand in neorenaissancestijl, dat in 1897 ontworpen is door rijksarchitect Jacobus van Lokhorst. Het pand werd tussen 1898 en 1900 gerealiseerd in een hoek van het voormalige kloosterterrein aan de Waterstraat. Van Lokhorst baseerde zijn ontwerp op tekeningen van een ingenieur van Waterstaat uit 1896, die constructief niet voldeden. Met de bouw van dit Rijksarchief werd een ingrijpende vernieuwing en restauratie van de voormalige kloostergebouwen ingeluid.

Van Lokhorsts ontwerp staat los van de overige gebouwen op het terrein en bestaat uit een depot en dienstgebouw en een conciërgewoning. Deze scheiding is typerend voor de bouwstijl van archieven in Nederland aan het begin van de twintigste eeuw (het Algemeen Rijksarchief in Den Haag vertoont eenzelfde verdeling). De entree is voorzien van een monumentale neogotische pui met glas-in-loodramen. In later jaren vinden er nog verscheidene uitbreidingen plaats, waaronder de bouw van een tweede depotgebouw voor een Waterstaatsarchief.

Het Jezüetencomplex met al zijn uitbreidingen is in 1987 voor het laatst verbouwd, waarna het enige tijd onderdeel uitmaakte van het Noord-Brabants Museum. De verschillende overheidsdiensten die tot 1985 in het pand zaten, zijn alle naar elders in de stad verhuisd. Inmiddels echter hebben het ministerie van Justitie en een onderdeel van de provincie Noord-Brabant hun intrek weer genomen in het oude rijksarchief.

Meer informatie:

- Een voorbeeldig 19e eeuws depot herontdekt, SMAAK-33, oktober 2007

Boven: maps.google.nl, Onder: Rijksgebouwendienst

J. van Lokhorst

1878 -1906

*Rijksbouwkundige voor de gebouwen van
onderwijs enz.*

Bing maps, Vrouwe Justitiaplein (Utrecht)

Gerechtsgebouw Utrecht

J. van Lokhorst (laboratorium); Dienst Gemeentewerken (schoolgebouw); C. Kalfsbeek (DAAD Architecten) (nieuwbouw)

Tussen 1996 en 2000 werd in Utrecht een geheel nieuw rechtbankcomplex gebouwd, naar ontwerp van Cor Kalfsbeek van het bureau DAAD Architecten. Het complex bestaat uit twee historische gebouwen en een stuk nieuwbouw. Het ene gebouw is het voormalig laboratorium voor anorganische chemie en gezondheidsleer, gebouwd in neorenaissancestijl tussen 1890 en 1892 naar ontwerp van Jacobus van Lokhorst. Dit gebouw is te zien op de foto rechtsboven en werd later bekend als het gerechtelijk laboratorium. Het andere gebouw werd in 1903 gebouwd naar plannen van de dienst Gemeentewerken en is de voormalig gemeentelijke hogere burgerschool (HBS-B). Dit gebouw is te zien op de foto linksboven.

De nieuwbouw bestaat uit een langgerekte grondvorm, waaraan vijf bouwdelen liggen. De twee historische panden liggen aan de singel, naar de stad toe. Tussen de twee oude gebouwen bevinden zich de nieuwe zittingzalen. Aan de andere kant van de corridor liggen de kantoordelen. Dit zijn in totaal vier vleugels, waartussen patio's zijn gesitueerd. Bovendien ligt aan die kant ook de nieuwe entree van het complex, aan het Vrouwe Justitiaplein.

De corridor van glas en staal vormt het verbindende element van het complex. Het koppelt de verschillende bouwelementen aan elkaar, waardoor één geheel ontstaat. Doordat de corridor zo transparant is, kan het oude laboratorium van Lokhorst ook gezien worden vanaf het nieuw gevormde plein.

Meer informatie:

Boven: archief Utrecht, Onder: Rijksgebouwendienst

J.A.W. Vrijman

1888-1923

*Rijksbouwkundige voor de gebouwen van
onderwijs enz.*

Vrijman genoot zijn opleiding voor een belangrijk deel binnen de particuliere architectuur- en kunstwerkplaatsen van P. Cuypers. Waarschijnlijk had deze relatie er ook mee te maken dat hij in 1888 werd aangenomen bij het bouwbureau van Jacobus van Lokhorst in Den Haag. Al een jaar na zijn aanstelling werd hij benoemd tot hoofdopzichter van het bureau.

Zijn architectuur kenmerkt zich onder andere door het los citeren van decoratieve elementen uit de noordelijke renaissance. De goede logistieke indeling van de door Vrijman ontworpen complexen en hun technische degelijkheid (voor een deel ook zeker het werk van zijn ervaren medewerkers) stemden de meeste gebruikers echter zeer tevreden.

In 1923 werd Vrijman beschuldigd van fraude en eindigde zijn carrière als rijksbouwkundige. Hij werd geschorst en heeft nadien niets meer gebouwd.

Stergebouw

J.A.W. Vrijman

Het zogenaamde stergebouw werd in 1911 gebouwd naar een ontwerp van rijksbouwmeester architect Vrijman. Het vertoont elementen van de Neorenaissance en beantwoordde aan de nieuwste inzichten op het gebied van de ziekenzorg. Het gebouw bestaat uit een centraal gedeelte met trappenhuizen, onderzoekruimtes en een aparte operatiekamer. Aan dit centrale gedeelte bevonden zich ook de doorgangen naar de andere ziekenhuiscomplexen op het terrein. Daarnaast zijn er in vier richtingen uitstekende paviljoenen met platte daken. In deze vleugels bevonden zich de ziekenzalen. Grote geveloppervlakten zorgden voor licht en lucht.

In de jaren '70 van de twintigste eeuw is het ziekenpaviljoen aan de westzijde uitgebreid met een liftoverbouw.

Inwendig is het ziekenpaviljoen sterk gemoderniseerd. De oorspronkelijke indeling is nog deels herkenbaar: een gang tegen de noordgevel van het gebouw geeft toegang tot de aan de zuidzijde gesitueerde behandelkamers. In de vleugels op de uiteinden van het ziekenpaviljoen waren vroeger de ziekenzalen ondergebracht, later deed het dienst als magazijn. Op beide uiteinden van de tussenvleugel bevindt zich een trappenhuis en een hal. In de hallen zijn later tussenwanden ten behoeve van o.a. een administratiekantoor aangebracht. In het interieur resteert nog een aantal authentieke elementen. Zo bestaan de trappenhuizen uit hardstenen, uitkragende trappen en gietijzeren balustrades. Ook zijn er eenvoudige glas-in-loodramen aanwezig.

Het ziekenpaviljoen is een erg bijzonder gebouw. Het is van cultuurhistorisch belang als bijzondere uitdrukking van een sociaaleconomische en geestelijke ontwikkeling. Het ziekenpaviljoen behoort tot het Groot Ziekengasthuis, waarvan de geschiedenis teruggaat tot de Middeleeuwen. In die tijd was het complex nog meer gericht op de medische zorg van de armere bevolking van Den Bosch.

Het ziekenpaviljoen is verder van belang als illustratie van de typologische ontwikkeling van het ziekenhuisgebouw. Het ziekenpaviljoen heeft architectuurhistorische waarde vanwege de plaats die het inneemt binnen het oeuvre van architect J. Vrijman en vanwege de bijzondere vlinderplattegrond. Het ziekenpaviljoen heeft ensemblewaarde als essentieel onderdeel van het Groot Ziekengasthuiscomplex, dat cultuurhistorisch en architectuurhistorisch van nationaal belang is. Het object is tot slot van belang vanwege typologische zeldzaamheid.

Boven en linksonder: archief 's Hertogenbosch, rechtsonder: eigenfoto

Bronvermelding

Archieven:

www.hetutrechtsarchief.nl

www.stadsarchief.nl

www.groetenuitdenbosch.nl

Rijksgebouwendienst:

www.rgd.nl

<http://62.212.78.116/Catalogus/search/searchform.html>

Rijksbouwmeester:

www.rgd.nl

www.rijksbouwmeester.nl/

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Rijksbouwmeester>

De Rijksbouwmeesters: twee eeuwen architectuur van de Rijksgebouwendienst en zijn voorlopers, onder red. van Corjan van der Peet en Guido Steenmeijer ; met bijdragen van Askon Eden, Marie Christine van Hoevell tot Westerflier-Speyart van Woerden, Patty van der Jagt ... [et al.], Rotterdam: Uitgeverij 010, 1995